

Meclis Kürsüsünden Sarf Edilen Sözlerin Siyasi Parti Kapatma Davalarında Delil Olarak Değerlendirilip Değerlendirilemeyeceği  zerine

Ömer Keskinsoy*

1. Giriş

Yasama sorumsuzluğu hükümlerinin geçerli olduğu koşullarda, yapılan beyanatların mahkemelerde delil olarak değerlendirilip değerlendirilmeyeceği konusunda temel hareket noktası, delil elde etme yasaklarının hukuki değerine dair yasal düzenlemelerdir. Bu bağlamda yasama sorumsuzluğu hükümlerinin geçerlilik arz ettiği koşullarda, yasama sorumsuzluğundan istifade edenlerin sarf ettiği sözlerin, siyasi partilerin kapatılması davalarında delil olarak kabul edilip edilemeyeceği üzerine durulacaktır.

Anayasa'nın 83'üncü maddesinin birinci fıkrasına göre,

Türkiye Büyük Millet Meclisi  yeleri, Meclis çalışmalarındaki oy ve sözlerinden, Mecliste ileri sürdükleri düşüncelerden, o oturumdaki Başkanlık Divanının teklifi  zerine Meclisçe başka bir karar alınmadıkça bunları Meclis dışında tekrarlamak ve açığa vurmaktan sorumlu tutulamazlar.

Söz konusu bu hükümle temsilcilerin, yasama fonksiyonu kapsamındaki oy, söz ve düşünceleri nedeniyle mutlak ve ebedi bir korumaya kavuşturulması

* Dr., G. .İ.İ.B.F. Kamu Yönetimi Bölümü Araştırma Görevlisi.
E-posta: okeskin@gazi.edu.tr

amaçlanmıştır. Anayasa hukuku ve ceza hukuku açısından yasama sorumsuzluğunun hukuki esası, temsilcilerin milli iradeyi kendilerini herhangi bir tehdit altında hissetmeksizin eksiksiz bir biçimde ortaya koymalarını sağlamaktır. Yasama sorumsuzluğunun milletvekillerini hukuki ve cezai takibata karşı koruyan bir mekanizma olarak kabul edilmesinin amacı, temsilcileri milletin fevkinde kılmak olmayıp, bu yolla elde edilmesi umulan kamu yararı gerektiriyedir. Dolayısıyla, yasama sorumsuzluğunun geçerli olduğu koşullarda kullanılan oya, söylenen söze ve açıklanan düşüncelere istinaden sorumsuzluktan istifade eden kişi hakkında herhangi bir hukuki takibat başlatılmaması, söz konusu fiillerin her tür hukuki değerden mahrum kılınmış olduğu anlamına gelmez. Aksi halde, kamu yararı amacıyla yasama sorumsuzluğunun kabul edilmesi sonucu feda edilen eşitlik, sorumsuzluk kapsamındaki fiillerin mahkemelerde dahi delil olarak kabul edilmemesi halinde, ortaya çıkan kamu zararı ile müsbet olmayacaktır. Oysa yasama sorumsuzluğunun milletvekilleri için geçerli olması, milletvekillerine tanınan bu ayrıcalık sonucu eşitlikten taviz verilerek doğan zararın bu ayrıcalığın tanınmasıyla sağlanan kamu yararından daha az olması sebebiyledir.¹

Doktrinde sorumsuzluk kapsamındaki beyanatların delil olarak kabulüne bir engel olmadığını savunanlar olduğu gibi,² bunların delil olarak kabul edilmesinin mümkün olmadığı da savunulmuştur.³ Ancak, sorumsuzluk kapsamındaki ifadelerin mahkemelerde delil olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği, aslında bunların hukuka aykırı olarak elde edilip edilmediğiyle açıklanabilir.

2. Yasama Dokunulmazlığı ve Yasama Sorumsuzluğu Kavramları ve Bu Müesseselerin Mukayesesi

Yasama sorumsuzluğu ve yasama dokunulmazlığı kavramları doktrinde farklı şekillerde tanımlanmıştır. Aşağıdaki alt başlıklarda, doktrindeki farklı tanımlardan hareketle bir sonuca ulaşılmaya çalışılacaktır.

---

¹ Ergun Özbudun, *Türk Anayasa Hukuku, Gözden Geçirilmiş 9. Baskı*, Ankara, Yetkin Yayınları, 2008, s. 289; Yargıtay 9. CD., E. 1995/2996, K. 1995/3844 T. 1.6.1995.

² Geoffrey Lindell, "Parliamentary Inquires and Government Witness", *Melbourne University Law Review*, vol. 20, s. 410.

³ Erdener Yurtcan, *Ceza Yargılaması Hukuku*, 10. Bası, İstanbul, Kazancı Kitap Tic., A.Ş., 2004, s. 89.

2.1. Sorumsuzluk ve Dokunulmazlık Kavramları

Yasama sorumsuzluğu, milletvekillerinin parlamento faaliyetleriyle alakalı oy, söz ve düşünceleri suç olsa bile bunlardan birine dayanarak parlamento dışında dahi herhangi bir makam tarafından sorumlu tutulamamaları demektir.⁴ Anayasa metnindeki düzenlemeyi çağrıştıracak şekilde yapılan bir tanıma göre, yasama sorumsuzluğu, milletvekillerinin Meclis çalışmalarıyla alakalı oy, söz ve düşüncelerinden dolayı⁵ bunları Meclis dışında dahi tekrarlamış olmaları sebebiyle olsa bile sorumlu tutulamamalarıdır.⁶ Daha farklı bir tanımlamaya göre yasama sorumsuzluğu, yasama organı üyelerinin Meclisteki çalışmaları esnasında yaptıkları konuşmalar sebebiyle hukuki ve cezai olarak sorumlu tutulamamaları anlamına gelir.⁷ Başka bir tanıma göre, yasama sorumsuzluğu, parlamenterleri Meclisteki görüşleri, kanun teklifleri, dilekçeleri ve sair diğer işlemleri sebebiyle hukuki sorumluluğa karşı koruyan bir mekanizmadır.⁸ Yasama sorumsuzluğunun hem hukuki hem de cezai takibatı kapsayacak şekilde yapılan daha detaylı tanımına göre, yasama sorumsuzluğu, milletvekillerinin, Meclis çalışmalarını yürütürken, cezai veya hukuki bir müeyyide ile karşılaşmak şeklinde herhangi bir endişe taşımadan serbestçe

⁴ Don Wallace, Tuğrul Ansay, Introduction to Turkish Law, Ankara, Turhan Kitabevi, Fifth Edition, 2005, s. 35; Mustafa Erdoğan, Anayasa Hukukuna Giriş, Ankara, Liberte Yayınları, 2004, s. 224; Mustafa Erdoğan, Anayasa Hukuku, 3. Baskı, Ankara, Orion Yayınevi, 2005, s. 259; İrfan Neziroğlu, Türk Parlamento Hukukunun Temel Kavramları, Ankara, Seçkin Yayınevi, 2008, s. 447; Mustafa Erdoğan, Türkiye’de Anayasalar ve Siyaset, Ankara, Liberte Yayınları, Genişletilmiş ve Gözden Geçirilmiş 4. Baskı, 2003, s. 2000; Kemal Gözler, Türk Anayasa Hukuku Dersleri, 2. Baskı, Bursa, Ekin Kitabevi, 2002, s. 187; Kemal Gözler, Türk Anayasa Hukuku, 1. Baskı, Bursa, Ekin Kitabevi, 2000, s. 319; Kemal Dal, Türk Esas Teşkilat Hukuku, 2. Baskı, Ankara, Basın-Yayın Yüksekokulu Basımevi, 1986, s. 236; Hasan Tunç, Faruk Bilir, Anayasa Hukuku, Ankara, Gazi Kitabevi, 2005, s. 97; Yavuz Sabuncu, Anayasaya Giriş, Yenilenmiş 11. Bası, Ankara, İmaj Yayıncılık, 2005, s. 191; Şeref İba, Anayasa ve Siyasal Kurumlar (100 Soruda), 1. Baskı, Ankara, Turhan Kitabevi, 2006, s. 105.

⁵ Andrew D. Mitchell, “Genocide Human Rights Implementation and the Relationship Between International and Domestic Law: Nulyarimma v Thompson”, Melbourne University Law Review, vol. 24, s. 41.

⁶ Sharon A. Rudnick, “Speech or Debate Clause Immunity For Congressional Hiring Practices: Its Necessity And Its Implications”, UCLA Law Review, Vol. 28, s. 224; Orhan Aldıkaçtı, Anayasa Hukukumuzun Gelişmesi ve 1961 Anayasası, 4. Bası, İstanbul, Fakülter Matbaası, 1982, s. 272; A. Şeref Gözübüyük, Anayasa Hukuku, Güncelleştirilmiş 13. Baskı, Ankara, Turhan Kitabevi, 2005, s. 199; Nevzat Toroslu, Ceza Hukuku Genel Kısım, 8. Baskı, Ankara, Savaş Yayınevi, 2005, s. 78.

⁷ Mattev Harris, “Sharing the Privilege: Parliamentarians, Defamation, and Bills of Rights”, Auckland University Law Review, Vol. 8, s. 48; Yavuz Atar, Türk Anayasa Hukuku, Güncelleştirilmiş 2. Baskı, Konya, Mimoza Yayınları, 2002, s. 222.

⁸ Mervyn Dendy, “Law of Delict”, Annual of Sa Law, 1992, s. 466.

düşüncelerini açıklayabilmelerine⁹ ve istedikleri yönde oy kullanabilmelerine inkân sağlayan ve bu yolla milletvekillerinin ifade hürriyetini güvence altına alan bir kurumdur.¹⁰ Yasama sorumsuzluğunun milletvekillerinin söz söyleme hürriyetini garanti altına alan yönü dikkate alınarak yapılan açıklamaya göre yasama sorumsuzluğu,

... yasama meclisi üyelerinin yasama faaliyeti sırasında cezai kovuşturma baskısı olmadan fikir ve kanaatlerini oluşturabilmeleri ve bunları açıklayabilmeleri, milleti temsil eden vekillerin temsil işlevlerini yerine getirmeleri açısından hayati bir öneme sahiptir.¹¹

Bu yöndeki başka bir tanıma göre, yasama sorumsuzluğu, parlamenterlerin meclisteki konuşmalarından veya görüşlerinden dolayı meclis dışında herhangi bir yerde sorguya çekilememesidir.¹² Aynı yöndeki başka bir tanımlamaya göre, yasama sorumsuzluğu, yürütme, kamuoyu, yargı gibi dışarıdan gelebilecek müdahalelere karşı parlamenterleri koruyan bir mekanizmadır.¹³

Şimdiye kadar verilen tanımlardan hareketle yasama sorumsuzluğunu şu şekilde tanımlamak mümkündür: Milletvekillerinin ve bakanların milli egemenliğin tezahürüne hizmet ediyor olmaları hasebiyle Meclis çalışmalarını ile alakalı faaliyetleri esnasında açıkladıkları düşüncelerin veya kullandıkları oyların kişisel ihtiras ve şahsi kin içermemek kaydıyla kendilerini özgür bir biçimde ifade edebilmeleri için onları hem hukuki hem de cezai takibata karşı koruyan bir anayasa hukuku müessesesidir. Bu haliyle yasama sorumsuzluğu milletvekilleri için kişisel bir ayrıcalık niteliğinde olmayıp, temsilcilik görevinin

---

⁹ Nicholas Bamforth, "Judicial Review, Parliamentary Privilege, and the Parliamentary Commissioner For Standards", (Case And Comment), The Cambridge Law Review, vol. 57, s. 8; Richard V. Silver, "A Common- Law Privilege For State Legislators In Federal Criminal Prosecutions", St. John's Law Review, vol. 54, s. 79.

¹⁰ Patricia M. Leopold, "Parliamentary Privilege and the Broadcasting of Parliament", Legal Studies, vol. 9, s. 53; Hikmet Tülen, "Yasama Sorumsuzluğunun Mutlaklığı Üzerine Düşünceler", Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi, C. III, S. 1, Y. 1999, s. 119; Yargıtay HGK., E. 1981/4-1161, K. 1984/365, T. 4.4.1984.

¹¹ Gönenç, Levent, "Yasama Dokunulmazlığının Sınırı", "http://www.yasayananayasa.ankara.edu.tr/makanayor/docs/analiz/yas_dok_siniri.htm", Erişim Tarihi: 28.11.2008.

¹² Laura Krugman Ray, "Discipline Through Delegation: Solving the Problem of Congressional Housecleaning", University of Pittsburgh Law Review, Vol. 55, 1993-1994, s. 401, 402.

¹³ Anita Mekunel, Mark Keyes, "Traffic Problems at the Intersection of Parliament Procedure and Constitutional Law", McGill Law Journal, vol. 46, 2000-2001, s. 1041.

güvenceli bir şekilde yerine getirilebilmesine yönelik ve ifa edilen hizmete bağlı olarak kullanıldığı takdirde geçerliliği olan bir kurumdur.¹⁴

Yasama dokunulmazlığı ise, parlamento üyelerinin teşri görevinin yerine getirilmesi ile ilgili olmayan bazı suçlardan dolayı, bütün milletvekilliği veya sadece içtima müddetince, mensup oldukları Meclisin müsaadesi olmaksızın kovuşturulmamaları demektir.¹⁵ Farklı tanıma göre, yasama dokunulmazlığı, milletvekillerinin suç işlemlerine istinaden haklarında cezai takibat yapılabilmemesinin Meclis kararı olmaksızın mümkün olmamasıdır.¹⁶ Yasama dokunulmazlığı, parlamento üyelerinin parlamento toplantılarına katılmalarının engellenmesini önlemektir şeklinde de tanımlanmıştır.¹⁷ Daha farklı bir açıdan yapılan tanımlamaya göre, yasama dokunulmazlığı, yasama organı üyelerinin adli takipten korunmasıdır.¹⁸ Amaçsal açıdan yapılan bir tanıma göre ise, yasama dokunulmazlığı, milletvekillerinin Meclis toplantılarına katılmalarına engel olunmamasını ve böylece Meclis'de fiziki varlıklarını güvence altına almaktır.¹⁹ Yasama dokunulmazlığı, Türkiye Cumhuriyeti Anayasa metnindeki ifade edilmesini de kapsayacak şekilde aşağıdaki gibi tanımlanabilir.

Ağır cezayı gerektiren suçüstü hali ile seçimden önce soruşturulmasına başlanmış olmak şartıyla bazı suçlar²⁰ hariç olmak üzere; seçimden önce veya sonra işlenmiş olmasının önemi olmaksızın, herhangi bir milletvekili hakkında söz konusu milletvekilinin, milletvekili iken üyesi olduğu Meclisin kararı olmadan ceza takibatına tabi tutulmasına mani olan bir anayasa hukuku müessesesidir.

¹⁴ Sadık Tüzel, Anayasa Hukuku, İzmir, Ege Üniversitesi İktisadi ve Ticari Bilimler Fakültesi Yayınları, N. 64-4, 1969, s. 365; Erdoğan Teziç, Anayasa Hukuku, 9. Baskı, İstanbul, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 2003, s. 375; Şeref İba, Rauf Bozkurt, 100 Soruda Parlamento Hukukuna Giriş, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, Gözden Geçirilmiş 2. Baskı, 2004, s. 14.

¹⁵ Metin Kıratlı, Parlamenter Muafiyetler, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No: 127-109, Ankara, Sevinç Matbaası, 1961, s. 78.

¹⁶ Gözler (2000), s. 250.

¹⁷ Teziç, s. 376.

¹⁸ Aldıkaçtı, s. 273.

¹⁹ Bülent Tanör, Necmi Yüzbaşıoğlu, 1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku, 2. Baskı, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2001, s. 230.

²⁰ Bu suçlar Anayasanın 14. maddesinde ifade edilen (Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk Devletinin ve Cumhuriyetinin varlığını tehlikeye düşürmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek...) gibi suçlardır.

2.2. Yasama Sorumsuzluğuyla Yasama Dokunulmazlığının Mukayesesi

2.2.1. Yasama Sorumsuzluğuyla Yasama Dokunulmazlığının Ortak Yönleri

Yasama sorumsuzluğunun, hakeza yasama dokunulmazlığının amacı, kamu yararadır.²¹ Hem yasama sorumsuzluğu hem de yasama dokunulmazlığı kamu düzenindedir. Bundan dolayı milletvekilinin kendi isteği ile bunlardan vazgeçmesi mümkün değildir.

Yine bunun bir sonucu olarak, bu müesseselerden istifade edenler, bunların her birini kendileriyle ilgili bir yargılama esnasında def'i olarak ileri sürmese bile, hâkim kendiliğinden bu müesseselerin varlığını dikkate almak zorundadır.²² Hem yasama sorumsuzluğunun hem de yasama dokunulmazlığının kamu düzeninden olmaları sebebiyle bunlardan feragate yönelik tasarruflar geçersizdir.²³

2.2.2. Yasama Sorumsuzluğuyla Yasama Dokunulmazlığının Farklı Yönleri

Yasama sorumsuzluğu milletvekillerinin temsilcilik görevine,²⁴ yani milletvekillerinin yerine getirdikleri göreve yönelik koruyucu müessesedir. Hâlbuki yasama dokunulmazlığı milletvekillerinin temsilcilik sıfatına değil, şahsına

---

²¹ Özbudun, s. 289.

²² Ancak yargı bağımsızlığı olan diplomasi dokunulmazlığını diplomasi temsilcileri mahkemede ileri sürmezlerse hâkim bu durumu dikkate almak zorunda olmadığından diplomasi temsilcilerine yerel yasa hükümleri uygulanabilir. Bkz., Seha Meral, Devletler Hukukuna Giriş, İkinci Cilt, Yeniden Gözden Geçirilmiş Dördüncü Bası, Ankara, A.Ü. Basımevi, 1975, s. 37.

²³ Oysa diplomasi temsilcileri yargı muafiyetinden feragat edebilirler. Bkz., Ergin Nomer, Devletler Hususi Hukuku, 6. Bası, İstanbul, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 1990, s. 406. Belirtmek gerekir ki, Anayasa madde 112/4'de milletvekili olmayan bakanların da yasama dokunulmazlığından istifade edebilecekleri belirtilmiştir. Anayasa'nın 83'ncü maddesi, yasama dokunulmazlığı başlığı altında hem yasama dokunulmazlığını hem de yasama sorumsuzluğunu düzenlediği için AY. m. 112/4'de sözü edilen yasama dokunulmazlığının yasama sorumsuzluğu ve yasama dokunulmazlığını ifade etmek amacıyla kaleme alındığı açıktır. Dolayısıyla milletvekili olmayan bakanlar yasama sorumsuzluğundan da yasama dokunulmazlığından da istifade ederler.

²⁴ Şeref Ünal, "Yasama Dokunulmazlığı", Adalet Dergisi. Y. 78, S. 6, s. 7-17, s. 7, 8; Timur Demirbaş, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 4. Baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık San. ve Tic. A.Ş., 2006, s. 151.

yönelik bir güvencedir.²⁵ Daha özet bir ifade ile yasama sorumsuzluğu yasama fonksiyonuyla alakalı görevler için geçerli olduğu halde, yasama dokunulmazlığı yasama fonksiyonu dışındaki fiiller için geçerlidir.²⁶

Yasama dokunulmazlığı milletvekillerinin temsilcilik görevlerini engelleyebilecek adli takibata karşı milletvekillerini korumak amacıyla kabul edildiği halde, yasama sorumsuzluğunun amacı temsilcilerin görevini yerine getirirken onları her tür takibata karşı güvencede tutmaktır.²⁷

Yasama sorumsuzluğu maddi ceza hukukunun konusu olduğu halde²⁸ yasama dokunulmazlığı şekli (ceza muhakemesi ve ceza infaz hukuku) ceza hukukunu ilgilendiren bir konudur.²⁹ Yani yasama sorumsuzluğu sorumsuzluk kapsamındaki fiil sebebiyle milletvekillerinin ve milletvekili olmayan bakanların ceza sorumluluğunu ortadan kaldıran bir ceza hukuku engeli olduğu halde, yasama dokunulmazlığı, suç sayılan fiilin cezalandırılmasını ortadan kaldıran bir sebep olmayıp, sadece yasama dokunulmazlığı süresince ve Anayasa'nın 83'ncü maddesinin ikinci fıkrasında sayılan tutulma, tutuklanma, sorguya çekilme, yargılanma fiillerine karşı milletvekillerini ceza muhakemesi hukuku bakımından korumaktadır.

Yasama sorumsuzluğu kural olarak mutlaktır.³⁰ Yasama sorumsuzluğu milletvekillerini ve milletvekili olmayan bakanları yasama faaliyetiyle alakalı oy kullanmak, söz söylemek ve düşünce açıklamak yoluyla işlemiş oldukları suçlara karşı mutlak olarak korur. Bu anlamda yasama sorumsuzluğu, milletvekillerinin açıkladıkları düşünceler, verdikleri kanun teklifleri, ilgili birimlere sundukları dilekçeler bakımından onların sorumluluğunu önleyen bir güvencedir.³¹ Yasama sorumsuzluğu her tür suç için değil ancak oy verme söz söyleme ve düşünce açıklama fiillerinden biri ile işlenebilecek, örneğin hakaret,

²⁵ Ünal, s. 7, 8.

²⁶ Doğan Soyaslan, Ceza Hukuku Genel Hükümler, Ankara, Yetkin Basım Yayın Dağıtım A.Ş., 1998, s. 158; Tülen, s. 118.

²⁷ Metin Fezyoğlu, "Yasama Dokunulmazlığı", AÜHFD., C. 42, S. 1-4, s. 24.

²⁸ Türkân Yalçın, "Yasama Sorumsuzluğu", Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S. 2, s. 218.

²⁹ Nurullah Kunter, Feridun Yenisey, Ayşe Nuhoğlu, Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku, Ondördüncü Bası, İstanbul, Arıkan Basım Yayın Dağıtım Ltd. Şti., 2006, s. 65.

³⁰ Yıldızhan Yayla, Anayasa Hukuku Ders Notları, Gözden Geçirilmiş ve Yenilenmiş 2. Baskı, İstanbul, Filiz Kitabevi, 1986, s. 156.

³¹ Dendy, s. 466.

iftira, suç uydurma gibi, fiillere karşı korur. Bu tür yollarla işlenebilecek suçların dışındaki suçların, mesela bir milletvekilinin başka bir milletvekilini dövmesi, yaralaması, malına zarar vermesi gibi, Meclis çalışmaları esnasında işlenmiş olmasının önemi olmaksızın yasama sorumsuzluğu kapsamında düşünlmesi mümkün değildir.³² Yasama sorumsuzluğu milletvekillerinin Meclis çalışmaları sırasındaki haddi aşan ve başkalarının şahsiyet haklarını rencide edici sözleri için geçerli değildir. Hem doktrinde hem de uygulamada milletvekillerinin şahsiyet haklarına saldırı niteliğini taşıyan söz ve düşünceleri için tazminata hükmedilebileceği görüşü hâkimdir.³³ Dolayısıyla hukuki sorumluluk bakımından yasama sorumsuzluğu her zaman mutlaklık arz etmez.

Yasama dokunulmazlığı ise nispidir.³⁴ Yasama dokunulmazlığının amacı, milletvekillerini ve milletvekili olmayan bakanları asılsız ceza takibatına karşı koruyarak onların görevlerinden alıkonulmalarının önüne geçmektir. Bu nedenle yasama dokunulmazlığı milletvekillerini sadece ceza davalarına karşı korur. Hukuki kovuşturmalar milletvekillerinin ve milletvekili olmayan bakanların görevlerini yerine getirmelerine mani olmayacağı için bu kişilerin hukuki takibatı gerektiren fiilleri bakımından yasama dokunulmazlığı engel teşkil etmez. Bu nedenle milletvekillerinin borçlu olmaları halinde söz konusu borcun yerine getirilmesini sağlamak amacıyla cebri icra yolunun işletilmesine, hakeza haciz yolunun işletilmesine yasama dokunulmazlığı engel değildir.

Yasama sorumsuzluğu, yasama göreviyle ilgili faaliyetin makul sınırları içerisinde kalmış olmak şartıyla milletvekillerini her tür takibata karşı korur. Bu koşulun varlığı halinde yasama sorumsuzluğu temsilcileri ceza hukuku, özel hukuk ve mali hukuk bakımından doğabilecek tüm sorumluluklara karşı

³² Tüzcel, s. 368; Özbudun, s. 289; Atar, s. 223.

³³ Tüzcel, s. 368; Özbudun, s. 289; Atar, s. 223; 4. HD. E. 1958/12171, K. 1958/5006; 4. HD., E. 3490, K. 4770, T. 8.7.1966; 4. HD., E. 8676, K. 687, T. 29.11.1973; 4. HD., E. 8676, K. 687, T. 29.11.1973. Bkz. Senai Olgaç, Kazaî ve İlmî İctihatlarla Türk Borçlar Kanunu Şerhi, Ankara, Olgaç Matbaası, C. I, 1976, s. 822-823; 4. HD., E. 2003/6689, K. 2004/2534; 4. HD., E. 2003/1548, K. 2003/6601; 4. HD., E. 2001/4476, K. 2001/8768.

³⁴ Yayla, s. 156.

korur.³⁵ Yasama dokunulmazlığı ise temsilcileri ceza hukuku bakımından sonuç doğuran sınırlı sayıdaki işlemlere karşı korur.

Yasama sorumsuzluğunun sorumsuzluk kapsamında değerlendirilebilecek fiiller bakımından istisnası yoktur. Bu yönüyle yasama sorumsuzluğu Meclis çalışmalarıyla alakalı ve makul sınırlar içerisinde düşünülebilecek her nevi-den fiiller için milletvekillerini sorumluluktan beri kılan bir müessesedir. Yasama dokunulmazlığının ise istisnaları vardır. Bu istisnalar Anayasa'nın 83'ncü maddesinin ikinci fıkrasında düzenlenmiştir. Maddedeki düzenlemeye göre yasama dokunulmazlığı ağır cezayı gerektiren suçüstü³⁶ halleri bakımından sonuç doğurmaz.

Bu konuda dikkat edilmelidir ki, yasama dokunulmazlığı her suçüstü hali için değil, sadece ağır cezayı gerektiren suçüstü hali bakımından sonuç doğurmaz.³⁷ Dolayısıyla milletvekillerinin ağır cezayı gerektirmeyecek tarzdaki

³⁵ Soyaslan, s. 158.

³⁶ Ceza Muhakemesi Kanununun 2. maddesinin birinci fıkrasının j bendine göre suçüstü kavramı şu şekilde tarif edilmiştir: "Suçüstü; 1. İşlenmekte olan suç, 2. Henüz işlenmiş olan fiil ile fiilin işlenmesinden hemen sonra kolluk, suçtan zarar gören veya başkaları tarafından takip edilerek yakalanan kişinin işlediği suç, 3. Fiilin pek az önce işlendiğini gösteren eşya veya delille yakalanan kimsenin işlediği suç" kasteden bir kavramdır.

³⁷ Doktrinde ağır cezayı gerektiren suçüstü hali ifadesinden kastedilenin ne olduğunun ceza hukuku bakımından değil anayasa hukuku bakımından saptanması gerektiği savunulmuştur. Bu düşünceye göre ağır cezayı gerektiren hallerin neler olduğunun Ceza Kanununa göre belirlenmesi, Ceza Kanununda ağır cezayı gerektiren oldukça fazla suçun olması sebebiyle, yasama dokunulmazlığının uygulanma alanının daralacağı, bu tür bir yaklaşımın ise hem yasama dokunulmazlığının iktidar tarafından muhalefete karşı koz olarak kullanılmasına yol açacağı hem de müessesenin amacına aykırı düşeceği gerekçesiyle doğru olmadığı ileri sürülmüştür. Bu sebeple "ağır cezayı gerektiren suçüstü" hali ifadesinin anayasa hukukuna göre değerlendirilmesi gerektiği, anayasa hukuku bakımından ise ağır cezayı gerektiren suçüstü halinden kastedilenin adam öldürme suçu ile sınırlı olarak düşünülmesi gerektiği sonucuna varılmıştır. Bkz. Gözler (2000), s. 325. Ceza hukuku doktrininde de ağır cezayı gerektiren suçüstü hali ifadesinden kastedilenin sadece adam öldürme olduğu şeklinde bir görüş yoktur. Ceza hukuku doktrininde ağır cezayı gerektiren hallerin neler olduğunun tespitinde 765 sayılı Türk Ceza Kanununun ağır hapis cezasını içeren hükümlerine itibar edilmesi gerektiği, çünkü yeni TCK'da ağır hapis şeklinde bir derecelendirmenin yer almadığı ileri sürülmüştür. Bkz. Centel, Zafer, s. 63. İddia edildiği gibi ağır cezayı gerektiren suçüstü halinin anayasa hukuku açısından değerlendirilerek ve sadece adam öldürme suçunu kasteder tarzda düşünülmesi gerektiği fikrine katılmak güçtür. Çünkü bu düşünceyi savunmanın temel nedeni olarak gösterilen, ağır cezalı işlerin Ceza Kanununa göre tespit edilerek düşünülmesi nedeniyle yasama dokunulmazlığının alanının daraltılmış olmasının ortaya çıkaracağı tehlikeden, ağır cezalı suçüstü halini sadece adam öldürmeyle sınırlı kabul etmenin kötüye kullanılmış olması ile doğabilecek tehlike daha büyüktür. Kaldı ki, zaten yasama dokunulmazlığının sınırlanması gerektiği yönünde hem kamuoyunda hem de siyasi arenada fikir birliği derecesinde bir ittifaka doğru gidildiği de göz önünde bulundurulursa bahsi geçen fikri savunmak iyice zorlaşacaktır. Ayrıca nelerin ağır cezalı suç olduğunun tespitinde elbette ki işlenen suçun kamu vicdanında açtığı yara da önem arz eder. Bu anlamda nasıl ki bir kimseyi suçüstü koşullarında öldüren kişinin fiilinin kamu vicdanında açtığı yaranın büyük olması sebebiyle yasama dokunulmazlığının geçerli olmadığı Anayasa'da ifade edilmişse, aynı şekilde bir milletvekilinin

suçları için suçüstü bir halin söz konusu olması durumunda yasama dokunulmazlığı hükümlerinin geçerli olacağı tartışma götürmez. Mesela bir milletvekilinin Türk Ceza Kanununun 105. maddesindeki cinsel taciz, 116. maddesindeki konut dokunulmazlığının ihlali, 163. maddedeki karşılıksız yaralanma suçlarından birini suçüstü koşullarında işlemiş olsa bile yasama dokunulmazlığı hükümlerinden istifade edecektir. Bahsi geçen bu suçlar ve bunlar gibi ağır cezayı gerektirmeyen suçlar bakımından suçüstü olma halinde dahi yasama dokunulmazlığı hükümlerinin geçerli olacağı 83'üncü maddenin ikinci fıkrasından çıkarılabilecek alternatifi olmayan bir sonuçtur. Anayasa'nın 83'üncü maddesinin ikinci fıkrasındaki diğer düzenlemeye göre, soruşturmasına ve kovuşturmasına milletvekili seçilmeden önce başlanmış olmak kaydıyla Anayasa'nın 14'üncü maddesinde³⁸ geçen fiiller bakımından da yasama dokunulmazlığı hükümlerinin uygulama alanı bulması mümkün değildir.

Türk Ceza Kanununun örneğin 235. maddesinde düzenlenen ihaleye fesat karıştırma suçunu, hakeza 250. maddesinde düzenlenen irtikap suçunu suçüstü koşullarında işlenmiş olması halinde de kamu vicdanında ciddi tahribatın olacağı kuşkusuzdur. Hatta bu gibi suçların milletin seçilmiş temsilcileri olmaları sebebiyle daha itinalı davranma yükümlülüğü altında olan milletvekilleri tarafından işlenmiş olması durumunda kamu vicdanında en az adam öldürme suçu kadar ciddi bir yankı uyandıracığı muhakkaktır. Hal böyle iken bu gibi suçların suçüstü koşullarında işlenmiş olması halinde yasama dokunulmazlığı hükümlerinin geçerli olmayacağı sonucuna ulaşmak kaçınılmaz olacaktır. Aynı şekilde ağır cezalı işlerin neler olduğunun belirlenmesi yürürlükten kaldırılan 765 sayılı yasaya itibar edilerek de tespit edilemez. Aksine bir düşünce ceza hukukunda temel ilke olan ve Ceza Kanununda da yer alan lehte kanunilik ilkesine aykırı olur. Sonuç olarak hangi suçların ağır cezalı suçlar olduğunun tespitinde itibar edilmesi gereken ceza hukuku ve ona kaynaklık teşkil eden ceza mevzuatıdır. Bu anlamda hangi suçların ağır cezayı gerektiren suç kategorisi içinde değerlendirilmesinin tespitinde 5235 sayılı Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri İle Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri hakkında Kanunun 12. maddesine göre hareket edilmesi gerekir. Söz konusu maddeye göre, "Kanunların ayrıca görevli kıldığı haller saklı kalmak üzere, Türk Ceza Kanununda yer alan yağma (m. 148), irtikap (m. 250/1 ve 2), resmi belgede sahtecilik (m. 204/2), nitelikli dolandırıcılık (m. 158), hileli iflas (m. 161) suçları ile ağırlaştırılmış müebbet hapis, müebbet hapis ve on yıldan fazla hapis cezalarını gerektiren suçlarla ilgili dava ve işlere bakmakla ağır ceza mahkemeleri görevlidir. Ağır cezalı suç kavramından ne anlaşılması gerektiğine dair aynı doğrultudaki görüşler için bkz. Nur Centel, Hamide Zafer, Özlem Çamkut, Türk Ceza Hukukuna Giriş, İstanbul, Beta Basım Yayın Dağıtım A.Ş., 3. Bası, 2005, s. 165-166; Demirbaş, s. 152. Ağır cezalı suçüstü halinin sadece adam öldürme fiili kapsar tarzda kullanılmadığına dair bir diğer görüş için bkz. Hayri Domanıç, "Yasama Dokunulmazlığının Tarifi, Tarihçesi, Kapsamı ve İstisnaları", Yeni Türkiye, Y. 4, S. 23, 24, s. 937, 938.

³⁸ Anayasa'nın 14'üncü maddesine göre "Anayasada yer alan hak ve hürriyetlerden hiçbiri, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmayı ve insan haklarına dayanan demokratik ve laik Cumhuriyeti ortadan kaldırmayı amaçlayan faaliyetler biçiminde kullanılamaz. Anayasa hükümlerinden hiçbiri, Devlete veya kişilere, Anayasayla tanınan temel hak ve hürriyetlerin yok edilmesini veya Anayasada belirtilenden daha geniş şekilde sınırlandırılmasını amaçlayan bir faaliyette bulunmayı mümkün kılacak şekilde yorumlanamaz."

Yasama sorumsuzluğu, milletvekillerinin yasama fonksiyonuyla alakalı faaliyetleri bakımından sonuç doğurduğu halde, yasama dokunulmazlığı milletvekillerinin Meclis dışındaki suç sayılan fiilleri bakımından hüküm ve sonuç doğurur.³⁹

Yasama sorumsuzluğu temsilcilerin yasama sorumsuzluğu kapsamındaki fiilleri bakımından onların cezalandırılmasını önleyen bir mahiyet arz ettiği halde, yasama dokunulmazlığı temsilciler bakımında sadece yargılanmaya, mahkûm olma halinde ise cezanın infazına mani olan bir mahiyet arz etmektedir.⁴⁰

Yasama sorumsuzluğunun sorumsuzluk kapsamındaki fiiller bakımından koruyuculuk fonksiyonu süreklilik arz ettiği halde, yasama dokunulmazlığının koruyuculuk fonksiyonu sürelidir.⁴¹

Yasama sorumsuzluğu Meclis tarafından kaldırılamaz, yasama dokunulmazlığı ise Meclis tarafından kaldırılabilir.⁴² Yasama sorumsuzluğu, milletvekillerinin milli iradenin eksiksiz olarak ortaya konmasına matuf bir müessese olması hasebiyledir ki, milletvekilliği sona ermiş olmadığı sürece yasama sorumsuzluğunun hiçbir şekilde Meclis tarafından kaldırılması söz konusu olmaz. Yasama sorumsuzluğunun Meclis tarafından kaldırılamayacak olmasının en temel gerekçesi; bu müessesenin milletvekillerinin şahsına yönelik bir imtiyaz olarak değil, onların yerine getirdikleri görev sebebiyle ve görevle alakalı konulardaki icraatlarını kapsayan objektif mahiyet arz eden kamu hukuku müessesesi olması sebebiyledir. Bu düşünceyi destekler tarzda başka bir gerekçe olarak da, milletvekillerinin yasama sorumsuzluğundan bizatihi feragat etmelerinin hukuki sonuç doğurmaması⁴³ gösterilebilir. Yasama

³⁹ Anayasa Mahkemesi de farklı kararlarında yasama dokunulmazlığı ile yasama sorumsuzluğunun söz konusu bu farklı yönlerine işaret etmiştir. "83 ncü maddesinin birinci fıkrasında yer alan sorumsuzluğun amacı... görevin tam bağımsızlıkla yerine getirilmesini güvenceye almasıdır... 83 ncü maddenin ikinci ve sonraki fıkralarında kurala bağlanan dokunulmazlığın amacı ise, siyasal nedenlerle milletvekillerini, özellikle, siyasal iktidarın açtırmak isteyeceği davalara karşı korumaktır". Bkz. E. 1986/13, K. 1987/12, T. 25.5.1987, AMKD., S. 23, s. 252; E. 1997/1, K. 1998/1, T. 16.1.1988, AMKD., S. 34, C. II, s. 1019 (Refah Partisi'nin kapatılması davası); E. 1992/2, K. 2001/2, T. 22.6.2001 (Fazilet Partisi'nin kapatılması davası) AMKD., S. 37, C. 2, s. 979.

⁴⁰ Tülen, s. 117, 118.

⁴¹ Teziç, s. 390; ATAR, s. 223-226; Soyaslan, s. 129; Feyzioğlu, s. 25; Gözler (2000), s. 322-330.

⁴² Kırathlı, 78-79; Atar, s. 223-226; Gözler (2000), s. 322.

⁴³ Tüzel, s. 369; Teziç, s. 382; Tanör, Yüzbaşıoğlu, s. 230.

dokunulmazlığı milletvekillerinin yasama fonksiyonu dışındaki fiilleri bakımından onların asılsız ceza takibatına maruz bırakarak temsilcilik faaliyetlerinden alıkonulmalarının önüne geçmek amacıyla milletvekilleri için geçerlilik arz eden bir kamu hukuku kurumudur. Dolayısıyla milletvekillerinin yasama faaliyeti dışındaki suç sayılan fiilleri bakımından Meclis kararıyla yargılanmalarının yolu açılabilir.

3. Yasama Sorumsuzluğu Kapsamındaki Oy, Söz ve Düşüncelerin Delil Değeri Hususıyla Alakalı Yasal Düzenlemeler

1412 sayılı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununda, 18.11.1992 tarihinde 3842 sayılı Yasayla yapılan değişiklik sonucu CMUK'a eklenen m. 135/a uyarınca;

... ifade verenin ve sanığın beyanı özgür iradesine dayanmalıdır. Bunu engelleyici nitelikte kötü davranma, işkence, zorla ilaç verme, yorma, aldatma, bedensel cebir ve şiddette bulunma, bazı araçlar uygulama gibi iradeyi bozan bedenî ve ruhî müdahaleler yapılamaz.

Bu hükümle, hukuk düzenimize ilk defa yasak yollarla delil elde etmeye dair engelleyici hüküm girmiştir. Yasak yollarla elde edilen delillerin hükme esas alınamayacağı, aynı tarihte CMUK. m. 254'e eklenen ikinci fıkra ile belirtilmiştir. 1992 yılında CMUK. m. 254'e eklenen ikinci fıkraya göre, "Soruşturma ve kovuşturma organlarının hukuka aykırı şekilde elde ettikleri deliller hükme esas alınmaz."

4709 sayılı Yasa ile 03.10.2001 tarihinde yapılan değişiklik sonucu Anayasa'nın 38'inci maddesine beşinci fıkra olarak, "Kanuna aykırı olarak elde edilmiş bulgular, delil olarak kabul edilemez." hükmünün ilave edilmesiyle aynı yöndeki düzenleme anayasal garantiye de kavuşturulmuştur.

12.04.2004 tarihinde kabul edilip, 01.06.2005 tarihinde yürürlüğe giren 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununun 148'inci maddesinin ilk fıkrasına göre,

Şüphelinin ve sanığın beyanı özgür iradesine dayanmalıdır. Bunu engelleyici nitelikte kötü davranma, işkence, ilâç verme, yorma, aldatma, cebir veya tehditte bulunma, bazı araçları kullanma gibi bedensel veya ruhsal müdahaleler yapılamaz.⁴⁴

Bu şekilde elde edilen delillerin âkıbetine dair düzenleme ise CMK. m. 206'da düzenlenmiştir. 206 ncı maddenin ikinci fıkrasına göre,

Ortaya konulması istenilen bir delil aşağıda yazılı hâllerde reddolunur:

a) Delil, kanuna aykırı olarak elde edilmişse...

Bu maddedeki düzenlemenin mefhumu muhalifinden hareketle şöyle bir sonuca ulaşmak mümkündür: Bir kimsenin beyanları özgür iradesinin ürünüyse, beyanlar hukuka aykırı olarak elde edilmemişse... ve benzeri irade serbestisini etkileyecek muameleler söz konusu olmaksızın sarf edilmiş sözler mevzubahisse, bu neviden beyanların yargılamalarda delil olarak değerlendirilmesine yasal bir engel olmadığı sonucuna ulaşmak gerekir. Tüm bu ifade edilenler dikkate alındığında, yasama sorumsuzluğunun geçerli olduğu koşullarda sarf edilen sözlerin delil olarak değerlendirilmesine yasal olmadığı sonucu ortaya çıkmaktadır.⁴⁵

4. Hukuki Değerlendirme

Milletvekillerinin veya milletvekili olmayan bakanların Meclis çalışmaları esnasındaki beyanları, yasama sorumsuzluğu hükümlerinin uygulama alanı bulabileceği ortamlarda sarf edilmiş olmaları hasebiyle, irade serbestisi dahilinde sarf edilmiş oldukları kuşkusuzdur. Dolayısıyla, bu tür beyanların mahkemelerde delil olarak değerlendirilmesine hukuki bir engel yoktur.⁴⁶ Yine, yargı makamları önünde bir kimse, sıfatına göre değil, işlediği suçun niteliğine

⁴⁴ Maddenin tam metni şu şekildedir: "Şüphelinin ve sanığın beyanı özgür iradesine dayanmalıdır. Bunu engelleyici nitelikte kötü davranma, işkence, ilâç verme, yorma, aldatma, cebir veya tehditte bulunma, bazı araçları kullanma gibi bedensel veya ruhsal müdahaleler yapılamaz.

(2) Kanuna aykırı bir yarar vaat edilemez.

(3) Yasak usullerle elde edilen ifadeler rıza ile verilmiş olsa da delil olarak değerlendirilemez.

(4) Müdafî hazır bulunmaksızın kollukça alınan ifade, hâkim veya mahkeme huzurunda şüpheli veya sanık tarafından doğrulanmadıkça hükme esas alınmaz".

⁴⁵ Benzer görüş için bkz. Patricia M. Leopold, "Parliamentary Privilege and the Broadcasting of Parliament", Legal Studies, Vol. 9, s. 216.

⁴⁶ Lindell, s. 410.

ve sebebiyet verdiği haksız fiilin derecesine göre eşit ve adil olarak yargılanır.⁴⁷ Bu nedenle yargısal makamlar huzurunda dahi milletvekillerinin bu sıfatları öne çıkarılarak onlara imtiyazlı davranılması düşünülemez.⁴⁸

Ancak, doktrinde, yasama sorumsuzluğunun mutlaklığının temel bir sonucu olarak, sorumsuzluk kapsamındaki sözlerin, Anayasa'nın 38'inci maddesine 2001 yılında eklenen beşinci fıkra gereği hukuka aykırı delil olarak elde edilmiş kabul edilmesi gerektiği, dolayısıyla yargılamalarda delil olarak kullanılmayacağı, aksine bir yorumun hukukun siyasallaşması sonucunu doğuracağı savunulmuştur.⁴⁹ Ne var ki, bu görüşe katılmak mümkün değildir. Çünkü yasama sorumsuzluğunun amacı, milli iradenin noksansız olarak ortaya konmasına aracı olan kişileri adli takibe karşı korumaktır. Bunun dışında, sorumsuzluk kapsamındaki beyanatların, beyanatın sahibi milletvekilinin mensup olduğu partiye de kapsayacak şekilde geniş yorumlanması hukuku dayanaktan yoksundur. Ayrıca yasama sorumsuzluğu kapsamında ifade edilen sözlerin delil değeri bakımından hukuka aykırı bir şekilde elde edilmedikleri göz önüne alınınca, bunların siyasi parti kapatma davalarında delil olarak değerlendirilmelerine yasal bir engel olmadığı sonucuna ulaşmak gerekir.

Kaldı ki, temsilcilik adına yasama çalışmaları esnasında söylenen sözlerin yargılamalarda delil olarak değerlendirilmesi de zaten fiilen imkânsızdır. Sorun, yasama sorumsuzluğu şemsiyesi altına girerek veya yasama sorumsuzluğunu adeta bir zırhmış gibi kullanarak, temsil faaliyetiyle asla bağdaştırılmayacak ve kötü niyetli olarak sarf edilen sözler söz konusu olduğunda ortaya çıkmaktadır. Bu durumda, sorumsuzluk kapsamında sarf edildiği düşünülen sözlerin hukuka aykırı olarak elde edilmemiş olduklarının yanı sıra, sarf edilen sözlerin yasama sorumsuzluğunun kapsamının tespit edilmesi suretiyle

---

⁴⁷ Bu fikri destekleyen Anayasa'nın 10. maddesinde yer alan "eşitlik" ilkesiyle alakalı hükümlerin yanı sıra 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun, "Adalet ve Kanun Önünde Eşitlik" başlıklı 3. maddesinin ikinci fıkrasında şu düzenlemeye de yer verilmiştir: "Ceza Kanununun uygulamasında kişiler arasında ırk, dil, din, mezhep, milliyet, renk, cinsiyet, siyasal veya diğer fikir yahut düşünceleri, felsefi inanç, millî veya sosyal köken, doğum, ekonomik ve diğer toplumsal konuları yönünden ayırım yapılamaz ve hiçbir kimseye ayrıcalık tanınmaz". Ayrıca bu konuyla ilgili eşitlik ilkesinin anlamı konusunda daha ayrıntılı bilgi için bkz. Hüseyin Özcan, *Yasama Bağımsızlıkları*, Seçkin Yayınevi, Ankara 2006.

⁴⁸ Richard Best, "Freedom of Speech in Parliament: Constitutionnel Safeguard or Sword of Oppression", *Victoria Univesity Welligton Law Review*, vol. 24, s. 93.

⁴⁹ Yurtcan, s. 89.

çözülmesi, adil ve de siyasi mülahazalarla yaklaşımı önleyici olacaktır. Bunun dışında suç sayılan, mesela ülkeyi bölmeye, parçalamaya matuf⁵⁰ düşüncelerin meşru hale getirilmesinin yolu yasama sorumsuzluğu olamayacağına göre, temsilcilerin gereken özeni göstermeksizin yasama sorumsuzluğunun geçerli olduğu koşullarda açıkladıkları düşüncelerinin neticelerine katlanmaları gerekliliğinin bir sonucu olarak, bu yöndeki düşüncelerinin mensup oldukları siyasi partilerin kapatılması davasında delil olarak değerlendirilmesi evleviyetle mümkündür.

Tüm bunlara rağmen yasama sorumsuzluğu hükümlerinin geçerli olduğu ortamlarda verilen beyanatların, yargılamalarda delil olarak kullanılmayacağını düşünmek, yasama sorumsuzluğunu, hakaret ve benzeri suçlar için dahi milletvekillerini her tür hukuki takibattan beri kılan bir hukuka uygunluk sebebi olarak kabul etme sonucunu doğurur. Hâlbuki yasama sorumsuzluğu, doktrindeki baskın görüşe göre, hukuka uygunluk sebebi, hakeza suç sayılan fiilin suç niteliğini bertaraf eden bir sebep olarak kabul edilmemekte, sadece milletvekillerinin sorumsuzluk kapsamındaki fiilleri bakımından cezalandırılmalarını önleyen bir müessese olarak görülmektedir.⁵¹ Yasama sorumsuzluğunun tazminatı gerektiren sözler bakımından da fiili hukuka uygun hale getiren

⁵⁰ Bu doğrultuda olmak üzere, belirtmek gerekir ki, Meclis çalışmaları sırasında ve kürsüden sarf edilmiş olsa bile yasama sorumsuzluğu kapsamında kabulü mümkün olmayan, sadece yasama dokunulmazlığı kapsamında değerlendirilebilecek sözler, nasıl ki bu tür sözlerin sahibi milletvekili bakımından sorumluluk gerektirecektir, aynı şekilde bu tür sözleri her tür kitle iletişim vasıtasıyla nakleden kitle-iletişim vasıtaları bakımından sorumluluk doğmasına sebebiyet verecektir. Yargıtay'ın da aynı doğrultuda kararı mevcuttur. Bkz. Yargıtay HGK., E/1981/4-1161, K. 1984/365, T. 4.4.1984.

⁵¹ Çetin Özek, "Mutlak Yasama Dokunulmazlığı Sınırlanabilir mi?", İHF.M., C. XXXI, S. 1-4, s. 79; Erem, Danışman, Artuk, s. 172; Toroslu, s. 78; Sahir Erman, "Hakaret- Karşılıklı Tahkir- Teşrii Masuniyetin Hukuki Mahiyeti ve Şümulü", İÜHF.M., C. XVII, S. 1-2, s. 457; Nur Centel, Hamide Zafer, Ceza Muhakemesi Hukuku, İstanbul, Beta Basım Dağıtım A.Ş., 3. Bası, 2005, s. 60; Soyaslan, s. 153; Doğan Soyaslan, Ceza Muhakemesi Hukuku, Ankara, Yetkin Basım Yayım Dağıtım A.Ş., Güncelleştirilmiş 2. Baskı, 2006, s. 124; İsmail Malkoç, Mahmut Güler, Türk Ceza Kanunu Genel Hükümler I, Ankara, Adil Yayınevi, 1996, s. 52; Nur Centel, Hamide Zafer, Özlem Çamkut, Türk Ceza Hukukuna Giriş, İstanbul, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 3. Bası, 2005, s. 155; Nurullah Kunter, Suçun Kanuni Unsurları Nazariyesi, İstanbul, 1949, s. 250; Faruk Erem, Ümanist Doktrin Açısından Türk Ceza Hukuku, C. I. 10. Baskı, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, N. 335, 1973, s. 171 Turhan Tüfan Yüce, Ceza Hukuku Dersleri, C. I, Manisa, Şafak Basım ve Yayınevi, 1982, s. 174; Mehmet Emin Artuk, Ahmet Gökçen, A. Caner Yenidünya, 5237 sayılı Yeni TCK'na Göre Hazırlanmış Ceza Hukuku Genel Hükümler I, Turhan Kitabevi, Yeniden Gözden Geçirilmiş 2. Bası, Ankara, 2006, s. 258; İzzet Özgenç, Türk Ceza Kanunu Gazi Şerhi (Genel Hükümler), Ankara Ceza İnfaz Kurumu Matbaası, 3. Baskı, 2006, s. 263, 264; İzzet Özgenç, Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, Ankara, Seçkin Yayıncılık San. ve Tic. A.Ş., 1. Baskı, 2006, s. 508.

bir mahiyet arz etmediği, dolayısıyla bu tür sözlerin hukuka aykırılık niteliklerinin varlığı nedeniyle tazminata hükmedilmesine bir engel olmadığı doğrultusundaki Yargıtay'ın birçok kararı⁵² da bu savı destekleyici mahiyettedir.

Sonuç itibarıyla, yasama sorumsuzluğunun geçerli olduğu ortamlarda sarf edilen sözlerden, daha sonra yapılacak yargılamalarda delil kabiliyeti arz edebilecekler, sadece Meclis'de sarf edildiğinde de hukuka aykırı olan veya suç sayılan mahiyetteki düşünceler olabilir. Bu durumda, yasama sorumsuzluğu kapsamında sarf edilmiş olan sözlerden sadece milletin temsili adına açıklanan düşünceler, mahkemelerde delil olarak kullanılırsa Anayasa'nın 38'inci maddesinin beşinci⁵³ ve altıncı⁵⁴ fıkralarına, aynı şekilde Ceza Muhakemesi Kanununun 148'inci maddesinin üçüncü⁵⁵ fıkrasına aykırı hareket edilmiş olur. Zaten milletin temsili adına söylenen sözlerin yargılamalarda delil değeri taşımasına hukuken ve fiilen imkân yoktur. Şu halde mahkemelerde delil değeri taşıyabilecek sözler, aslında Meclis'de ifade edildiğinde de hukuka aykırı veya suç sayılan sözlerdir. Bu tür sözlerin, ne milletin temsili adına yapılmış olduğu, ne de sırf yasama sorumsuzluğunun hüküm ifade ettiği ortamlarda sarf edilmiş olmaları sebebiyle hukuka aykırılık veya suç niteliklerinin ortadan kalktığı söylenemeyeceğine göre, bu tür sözlerin delil olarak değerlendirilmesi neden mümkün olmasın?

5. Sonuç

Milletvekillerinin Meclis'de söylediğinde de hukuka aykırı sayılan veya suç niteliği bulunan söz ya da düşünceleri, hem Anayasa Mahkemesi tarafından

---

⁵² Yargıtay 4. CD., T. 26.6.1950, E. 2818, K. 7902 nolu karar için bkz. Erman (1951), s. 455, 456 ve Vural Savaş, Sadık Mollamahmutoglu, Türk Ceza Kanununun Yorumu, C. II, 3. Baskı, Ankara 1999, s. 82; E. 1967/22, K.1967/22, T. 02.08.1967, AMKD., S. 5, s. 156; RG. 25.10.1967, N. 12734; Kemal Oğuzman, "İsviçre ve Türkiye'de Medeni Kanun ve Borçlar Kanununda Şahsiyetin Hukuka Aykırı Tecavüze Karşı Korunması ve Özellikle Manevi Tazminat Bakımından Yapılan Değişiklikler", Halûk Tandoğan Armağanı, Ankara, 1990, s. 18.

⁵³ AY. m. 38/5; "Hiç kimse kendisini ve kanunda gösterilen yakınlarını suçlayan bir beyanda bulunmaya veya bu yolda delil göstermeye zorlanamaz".

⁵⁴ AY. m. 38/6; "Kanuna aykırı olarak elde edilmiş bulgular, delil olarak kabul edilemez".

⁵⁵ CMK. m. 148/3; "Yasak usullerle elde edilen ifadeler rıza ile verilmiş olsa da delil olarak değerlendirilemez".

siyasi partilerin kapatılması davalarında⁵⁶ hem de diğer mahkemelerde bakılan davalarda delil olarak değerlendirilebilir. Ancak bir milletvekilinin temsil faaliyetinin yerine getirilmesi uğruna açıkladığı, hukuka aykırı olmayan ve suç teşkil etmeyen fikirlerinin o milletvekiline karşı açılacak davalarda, aynı şekilde siyasi partilerin kapatılması davalarında delil olarak kullanılması mümkün değildir.⁵⁷

Belirtmek gerekir ki, yasama sorumsuzluğu kapsamındaki sözler, sadece yasama fonksiyonunu icra eden milletvekillerine karşı açılacak davalarda onlar aleyhine delil olarak kullanılamaz. Dolayısıyla bir gerçek kişi olarak, milletvekilinin istifade edebileceği yasama sorumsuzluğu hükümleri, nasıl ki milletvekilinin başkanı olduğu bir derneğin veya sahibi olduğu bir ticaret şirketinin faaliyetleri bakımından sonuç doğurması beklenemezse, aynı şekilde milletvekilinin lideri veya üyesi olduğu parti hakkında açılacak davalarda da delil olarak değerlendirilmesine engel değildir.⁵⁸ Çünkü temsilcilik görevinin

⁵⁶ Yasama sorumsuzluğunun geçerli olduğu ortamlarda söylenen sözlerin veya açıklanan düşüncelerin siyasi partilerin kapatılması davasında delil olarak kullanılamayacağı doğrultusundaki görüş için bkz. Yurtcan, s. 89.

⁵⁷ Ne var ki, 27 Mayıs darbesi sonrası Demokrat Parti milletvekillerinin, DP'li bakanların ve Başbakanın yargılandığı davada, bu kişilerin Parti Grubunda, Genel Kurulda yaptığı konuşmalar, aleyhlerine delil olarak kullanılmış, yapılan savunmada, söz konusu ortamlarda söylenenlerin 1924 Anayasasının 17. maddesinde düzenlenen yasama sorumsuzluğu kapsamında olduğu ileri sürülmüş olmasına rağmen bu savunmaya itibar edilmemiştir. Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Halis Sungur, Anayasayı İhlal Suçları ve TCK 146'ncı Maddesi Hükümleri, İstanbul, İstanbul Matbaası, 1961, s. 268-73; Celalettin Güngör, 7 Mayıs ve Partileşme Sorunu, Ankara, Nurel Matbaası, 1992, s. 33-39. Ancak hukuk dışı bir darbe neticesinde söz konusu olan yargılamada, yargılananın hukuk devletinin gerekleri hakeza yargı bağımsızlığı koşullarında ve özellikle de adil yargılanma hakkı kapsamında yapıldığı söylenemeyeceği için, yasama sorumsuzluğu kapsamındaki sözlerin yargılamada delil olarak değerlendirilmiş olmasını da pek yadırmamak gerekir. Bu yargılananın mahiyetini, yargılamayı yapan mahkemenin Başkanı Salim Başol'un bir duruşma esnasında söylediği, "Ne yapalım, sizi buraya tıkan kuvvet böyle istiyor" [bkz. Güngör: s. 36] sözü en iyi şekilde özetlediği için, yasama sorumsuzluğu kapsamındaki konuşmaların yapılan yargılamada delil olarak değerlendirilmiş olmasını tartışmak beyhude olsa gerek.

⁵⁸ Ayrıca belirtmek gerekir ki, yasama sorumsuzluğuna sahip milletvekilinin sorumsuzluk kapsamındaki hakaret fiiline yasama sorumsuzluğundan istifade edemeyen kişiler de iştirak etmişse, yasama sorumsuzluğu onlar hakkında dava açılmasına engel değildir [bkz. Erem, s. 172; Sulhi Dönmezer, Sahir Erman, Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku, C. I, Yeniden Gözden Geçirilmiş 11. Baskı, İstanbul, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 1995, s. 267; Erem, Danışman, Artuk, s. 172, 173; Öztekin Tosun, Suç Hukuku Dersleri, İstanbul Üniversitesi Yayınları, No.1255, 1967, s. 131; Toroslu, s. 78. Çünkü yasama sorumsuzluğu sadece bu müesseseden istifade edebilecek kişiler için hüküm ve sonuç doğuran bir kurumdur. Dolayısıyla yasama sorumsuzluğundan istifade eden temsilcilerin suç sayılan fiiline iştirak eden diğer kişiler için yasama sorumsuzluğu hükümleri geçerli olmadığı için onlar hakkında ceza takibati başlatılmasına bir mani yoktur. Bkz. Erman, s. 457; Erem, s. 172; Yüce, s. 172; Toroslu, s. 78; Bahri Öztürk, Mustafa R. Erdem, Ceza Hukuku, 4. Bası, Ankara, Turhan Kitabevi, 2005, s. 31]. Bu sebeple Meclis çalışmaları esnasında Meclis kürsüsünden başkalarını suç işlemeye azmettiren milletvekili için ceza sorumluluğunun söz konusu olmaması, milletvekilinin azmettirdiği kişinin suç işlemesi halinde onun hakkında kamu davası

ifa edilmesinin tek aracı siyasi partiler değildir. Temsilcilerin yasama sorumsuzluğu kapsamındaki ifadeleri; mensubu buldukları siyasi partinin kapatılmasına gerekçe olabilmesi için, Anayasa'nın 69'uncu maddesinin beşinci⁵⁹ ve altıncı⁶⁰ fıkralarının 68'inci maddesinin dördüncü fıkrasına delaletiyle⁶¹ ifade edilen ve siyasi partilerin kapatılmasına gerekçe olan, "kanun dışı eylemlerin odağı haline gelme" sayılabilecek boyutlarda olması gerekir. Böylece kanun dışı eylemlerin odağı haline gelme olarak değerlendirilmemesi gereken ve milletvekillerinin münferiden veya sehven sarf ettikleri sözlerden hareketle bir siyasi partinin kapatılması cihetine gidilmesi Anayasa'nın 68'inci maddesinin ikinci fıkrasında ifade edilen; "Siyasî partiler, demokratik siyasî hayatın vazgeçilmez unsurlarıdır" anlayışına ters düşer. Bu ifade edilenlerin yanı sıra yasama sorumsuzluğu çerçevesindeki ifadeler bakımından siyasi partinin kapatılması kararında milletvekillerine siyaset yasağı getirilmesi bir nevi kanuna karşı hile mahiyetinde olup, milletin temsili noktasında mihenk taşı olarak işlev gören yasama sorumsuzluğunu dolambaçlı yollardan içi boşaltılmış bir müessese haline getirmiş olmak sonucunu doğurur. Oysa Anayasa Mahkemesi, Refah Partisi'nin, hakeza Adalet ve Kalkınma Partisi'nin kapatılması davalarında farklı yönde değerlendirmede bulunmuştur.⁶²

---

açılmasına engel olmadığına göre milletvekili için geçerli olan yasama sorumsuzluğunun sonuçları, ayrı bir kişilik olan parti tüzel kişiliği için sonuç doğurmaz.

⁵⁹ AY. m. 69/5; "Bir siyasî partinin tüzüğü ve programının 68 inci maddenin dördüncü fıkrası hükümlerine aykırı bulunması halinde temelli kapatma kararı verilir".

⁶⁰ AY. m. 69/6; "Bir siyasî partinin 68 inci maddenin dördüncü fıkrası hükümlerine aykırı eylemlerinden ötürü temelli kapatılmasına, ancak, onun bu nitelikteki fiillerin işlendiği bir odak haline geldiğinin Anayasa Mahkemesince tespit edilmesi halinde karar verilir. (Ek cümle: 3.10.2001-4709/25 md.) Bir siyasî parti, bu nitelikteki fiiller o partinin üyelerince yoğun bir şekilde işlendiği ve bu durum o partinin büyük kongre veya genel başkan veya merkez karar veya yönetim organları veya Türkiye Büyük Millet Meclisindeki grup genel kurulu veya grup yönetim kurulunca zımnen veya açıkça benimsendiği yahut bu fiiller doğrudan doğruya anılan parti organlarınca kararlılık içinde işlendiği takdirde, söz konusu fiillerin odağı haline gelmiş sayılır".

⁶¹ AY. m. 68/4; "Siyasî partilerin tüzük ve programları ile eylemleri, Devletin bağımsızlığına, ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, insan haklarına, eşitlik ve hukuk devleti ilkelerine, millet egemenliğine, demokratik ve lâik Cumhuriyet ilkelerine aykırı olamaz; sınıf veya zümre diktatörlüğünü veya herhangi bir tür diktatörlüğü savunmayı ve yerleştirmeyi amaçlayamaz; suç işlenmesini teşvik edemez".

⁶² Anayasa Mahkemesi, Anayasa'nın 83. maddesinin ilk fıkrasında düzenlenen yasama sorumsuzluğunu kastederek, "Anayasanın bu kuralıyla, Meclis çalışmalarında ulusal istencin en biçimde yansıtılması bakımından milletvekillerinin görevlerini hiçbir etki altında kalmadan yapabilmeleri için kişiliklerine bağlı özel bir koruma getirilmiştir. Bu korumadan parti tüzel kişiliğinin yararlanması söz konusu olamaz". Bkz. E. 1997/1, K. 1998/1, T. 16.1.1988, AMKD., S. 34, C. II, s. 1019 (Refah Partisi'nin kapatılması davası); E. 1992/2, K. 2001/2, T. 22.6.2001 (Fazilet Partisi'nin kapatılması davası) AMKD., S. 37, C. 2, s. 1471. Anayasa Mahkemesi AK Parti'nin kapatılması talebiyle açılan davada ise yasama sorumsuzluğunun demokratik düzeni ortadan kaldırmayı meşrulaştırmayacağını, dolayısıyla sorumsuzluk kapsamındaki fiillerin

Farklı bir açıdan şu şekilde bir değerlendirme de yapılabilir. Mesela bir bakanın, bir kamu bankasının özel sektöre devri sözleşmesine fesat karıştırdığı gerekçesiyle, kendisine yöneltilen eleştirilere Meclis kürsüsünden ve milletvekillerinin huzurunda, bir bakıma kendisini savunmak amacıyla da, yaptığı konuşmalar, acaba daha sonra meclis soruşturması yolu işletilerek bakanın Yüce Divana sevk edilmesi halinde yargılamada delil kaynağı olamayacak mıdır? Yasama sorumsuzluğu şeklindeki bir muafiyetin milletvekillerine ve bakanlara tanınmış olmasının, onları milletin fevkinde kılmak veya eşitlik ilkesine aykırı bir istisnaya yer vermiş olmak amacıyla kabul edilmediği göz önünde bulundurulmalıdır. Üzerinde ittifak edilen, yasama sorumsuzluğunun temsilciler adına feda edilmesinin bu yolla elde edilecek kamu yararının daha ulvililiği sebebiyle olduğudur.⁶³ Bu durumda, milletin var oluşunun unsurlarından biri olarak düşünülebilecek, kamu mallarının usulsüz bir şekilde başkalarına peşkeş çekilmesinin aydınlatılması, hiç kuşkusuz en fazla kamu yararına hizmet etmek olacağına göre, bu konulara dair düşüncelerin açıklandığı yerin önemi olmaksızın delil kaynağı olarak değerlendirilmesinde bir sa-

---

bu doğrultuda olması halinde bunların parti kapatma davalarında delil olarak değerlendirilmesine engel bir durum olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Anayasa Mahkemesi AK Parti ile ilgili kararında bu bağlamda özetle; “Anayasanın 83. maddesinde, “Türkiye Büyük Millet Meclisi Üyeleri, Meclis çalışmalarındaki oy ve sözlerinden, Mecliste ileri sürdükleri düşüncelerinden, o oturumdaki Başkanlık Divanı'nın teklifi üzerine Meclisçe başka bir karar alınmadıkça bunları Meclis dışında tekrarlamak ve açığa vurmaktan sorumlu tutulamazlar.” denilmektedir. Yasama sorumsuzluğunu öngören bu düzenleme ile Meclis çalışmalarında ulusal istencin en iyi biçimde yansıtılması ve milletvekillerinin görevlerini hiçbir etki altında kalmadan yapabileceğine olanağının sağlanması amaçlanmıştır.

Anayasanın 84. maddesinin son fıkrasında ise “Partisinin temelli kapatılmasına beyan ve eylemleriyle sebep olduğu Anayasa Mahkemesinin temelli kapatmaya ilişkin kesin kararında belirtilen milletvekilinin milletvekilliği, bu kararın Resmi Gazetede gerekçeli olarak yayımlandığı tarihte sona erer...” denilmektedir. Bir partinin milletvekilleri parlamento çalışmalarında da Anayasanın 68. maddesinin dördüncü fıkrasında ifadesini bulan temel ilkelere aykırı eylem ve söylemleri yoğun biçimde gerçekleştirebilirler. Meclisteki beyan ve eylemleriyle özgürlükçü demokratik düzeni ortadan kaldırma amacı açıkça saptanabilen ve bu amacı gerçekleştirmeye dönük anayasa dışı yöntemleri savunan bir milletvekilinin yasama sorumsuzluğundan yararlanması Anayasanın 84. maddesinin amacıyla bağdaşmaz.

Belirtilen her iki Anayasa kuralı birlikte değerlendirildiğinde, Milletvekillerinin Meclis çalışmalarındaki beyan ve eylemlerinin Anayasanın 83. maddesinde öngörülen yasama sorumsuzluğu kurumunun anlam ve önemi ışığında değerlendirilmesi, ancak demokratik özgürlükçü düzeni ortadan kaldırma amacını açıkça ortaya koyan beyan ve eylemlerin ise parti kapatma davalarında gözetilmesi gerektiği sonucu ortaya çıkmaktadır”. Sonucuna ulaşmıştır. Bkz. E. 2008/1, K. 2008/2, T. 30.07.2008 (Adalet ve Kalınma Partisi'nin kapatılması davası)

⁶³ İlhan Arsel, “Anayasamızın Umumi Esasları Büyük Millet Meclisinin Kuruluş ve Vazifeleri”, AÜHFD., C. XII, S. 1- 2, s. 38; Özbudun, s. 289; Atilla Özer, Anayasa Hukuku, Geliştirilmiş 2. Bası, Ankara, Turhan Kitabevi, 2005, s. 222; Tanör, Yüzbaşıoğlu, s. 226; Yalçın, s. 221; İba, s. 105; Gözübüyük, Abdullah Pulat, “Mebuslar ve Vekiller Hakkında Soruşturma ve Kovuşturma Usulü”, AD., Y. 45, S. 10, 1954, s. 1187; Erdoğan, s. 260.

kınca olmamalıdır. Aynı şekilde yasama sorumsuzluğu hükümlerinin geçerlilik arz ettiği yerlerde sarf edilen, devleti ortadan kaldırmaya, bir sınıfı başka bir sınıfa karşı kin ve düşmanlığa tahrike yönelik sözlerin siyasi partilerin kapatılması davaları bakımından “kanun dışı eylemlerin odağı haline gelme” halini destekleyici mahiyette değerlendirilmesine hukuki bir engel yoktur. Kuşkusuz, bu gibi hallerde dahi yasama sorumsuzluğu hükümlerinin geçerli olduğunu, dolayısıyla açıklanan düşüncelerin bir siyasi partinin kapatılması davasında dahi dikkate alınamayacağı sonucuna ulaşmak yasama sorumsuzluğunun ihdas ediliş gayesiyle çelişecektir. Çünkü yasama sorumsuzluğunun, temsilciler için kabul edilişiyile elde edilmek istenen faydalarla mukayesesi kabil olmayan zararların dahi göze alınmamış olduğu muhakkaktır. Netice itibariyle, siyasi parti kapatma davalarında, ülkenin üstün ve âli menfaatlerine zarar verici sözlerin kapatmaya gerekçe olabilmesi karşısında, sıradan ve sudan sebeplerle parti kapatılması suretiyle demokrasinin ve milli iradenin engellenmesi noktasında hassas bir denge olduğu ve bu dengenin tutturulamamasının her iki açıdan ciddi sorunlar doğurabileceği göz ardı edilmemelidir. Bu noktada, yargı mensuplarının, her somut olayda objektif ölçütlerden hareketle bir çözüm cihetine gitmeleri gerekmektedir.

Bütün bu ifade edilenler, yasama sorumsuzluğunun eşitlik ve hukuk devleti ilkelerine istisna sayılabilecek bir ayrıcalık olarak kabul edilemeyecek oluşunun sonucudur.⁶⁴ Çünkü Anayasa'nın eşitlikle alakalı 10'uncu maddesi

---

⁶⁴ Aynı yöndeki görüşler için bkz. Çetin Arslan, “Yasama Dokunulmazlığının Zamanaşımına Etkisi”, AÜHFĐ., C.57, S. 1, s. 37; Rudnick, s. 250, 251; Şeref Malkoç, “Temiz Toplum ve Yasama Dokunulmazlığı”, Yeni Türkiye, Y. 3, S. 14, s. 850; İba, s. 105. Yasama sorumsuzluğu milletvekilleri için şahsi bir imtiyaz olmayıp, yasama görevlerini hakkıyla yerine getirebilmeleri için kabul edilmiş hukuki bir himaye aracıdır. Bkz. Gözübüyük (1954), s. 1187; Erdoğan, s. 260. Ancak doktrinde yasama sorumsuzluğunun milletvekilleri bakımından şahsi bir imtiyaz olduğu ileri sürülmüştür. Bkz. Murat Sevinç, “22. Yasama Dönemi'nin (2002-2007) Ardından, Yasama Bağışıklıkları Konusu”, AÜSBFD, C.3, S. 62, s. 320. Yasama sorumsuzluğunun milletvekilleri bakımından adalet ve kanun önünde eşitlik prensibine istisna teşkil ettiğine dair farklı bir diğer görüş için bkz. Tüzel, s. 364. Bu yönde ileri sürülen, yasama sorumsuzluğunun kabulü dolayısıyla beklenen kamu yararının, bu müessesenin varlığı nedeniyle doğması muhtemel, kanun önünde eşitsizliğe tercih etmiş olduğu görüşüne de katılmak mümkün değildir. Bu yöndeki görüş için bkz. Kadir Aktaş, “Türkiye Büyük Millet Meclisi Uygulamasında Yasama Dokunulmazlığı”, TBMM Dergisi, S. 67, s. 354. Aksi kanaat için bkz. Aldıkaçtı, s. 273; Kayhan İçel, Süheyl Donay, Karşılaştırmalı ve Uygulamalı Ceza Hukuku, 1. Kitap, Yeni Yasaya Göre Güncellenmiş 4. Bası, Beta Basım Yayın Dağıtım A.Ş., İstanbul 2005, s. 143. Ne var ki, yasama sorumsuzluğunun herkes için kanunlar ve adalet önünde eşitlik ilkesine milletvekilleri lehine istisna teşkil eden bir ayrıcalık olduğu fikrine katılmak mümkün değildir. Çünkü yasama sorumsuzluğu milletvekillerine milletvekili olma vasfını taşımaya hak kazanmış olmaları sebebiyle bahşedilmiş olmasından daha öte, milletvekillerinin yerine getirdikleri

din, dil, ırk cinsiyet, mezhep, siyasi düşünce ve felsefi inanç ayrımı gözetilmeksizin herkesin kanunlar önünde eşit olduğunu; bu anlamda hiçbir kişiye aileye zümreye ve aileye imtiyaz tanınamayacağı belirtilmiştir. Oysa yasama sorumsuzluğu zaten bir gruba, aileye, zümreye veya kişiye 10 uncu maddedeki sebeplere istinaden tanınan bir ayrıcalık olmayıp,⁶⁵ milli iradenin eksiksiz bir şekilde tecelli etmesini sağlamak amacıyla yasama fonksiyonu ifası için kabul edilen bir muafiyettir.⁶⁶ Elbette ki yasama sorumsuzluğunun kanun önünde eşitlik ilkesini zedelemeyecek şekilde yorumlanabilmesi için yasama sorumsuzluğunun sınırları içerisinde hareket edilmiş olunması gerekir.⁶⁷ Dolayısıyla yasama sorumsuzluğu temsilcileri ayrıcalıklı bir statüye sokmanın ötesinde seçilen her temsilcinin görmekle yükümlü olduğu görev gereği kabul edilen objektif bir durumdur.⁶⁸

Kaynakça

- AKTAŞ, Kadir, “Türkiye Büyük Millet Meclisi Uygulamasında Yasama Dokunulmazlığı”, TBBB Dergisi, S. 67.
- ALDIKAÇTI, Orhan, Anayasa Hukukumuzun Gelişmesi ve 1961 Anayasası, 4. Bası, İstanbul, 1982.
- ARSEL, İlhan, “Anayasamızın Umumi Esasları Büyük Millet Meclisinin Kuruluş ve Vazifeleri”, AÜHFĐ., C. XII, S. 1- 2.

---

görev sebebiyle bahşedilmiş bir müessesedir. Zaten bu sebepledir ki milletvekillerinin yasama faaliyetiyle alakası kurulamayan fiilleri için yasama sorumsuzluğu hükümleri geçerli değildir.

- ⁶⁵ Oysa Nevşehir milletvekili Osman Seyfi yasama dokunulmazlığının eşitlik ilkesine istisna teşkil ettiğini, yasama dokunulmazlığının kaldırılmasının görüldüğü karma komisyonda muhalefet şerhi olarak yazdığı mütalâalarında defaten tekrarlamıştır. Bkz. TBMM Tutanak Dergisi, C. 54, B. 75-79, Y. Yılı. 3, D. 19, T. 2.3.1994, S. Sayısı 586, s. 6 vd.
- ⁶⁶ Yargıtay da verdiği bir kararında aynı noktaya şu şekilde vurgu yapmıştır: Yasama sorumsuzluğunu düzenleyen 1961 Anayasası'nın 79'uncu maddesinin ilk fıkrasını kastederek, “Diğer yandan, maddenin kapsamı ve anlamı belirlenirken, temel hak ve hürriyetlerin demokratik toplum düzeninin gereklerine aykırı olarak sınırlandırılmayacağı ilkeleri de gözden irak tutulamamak gerekir”. Bkz. Yargıtay HGK., E. 1981/4-1161, K. 1984/365, T. 4.4.1984. Aynı doğrultudaki diğer bir karar için bkz. Yargıtay 9. CD., E. 1995/2996, K. 1995/3844, T. 1.6.1995.
- ⁶⁷ Murat Sevinç, Türkiye’de Milletvekillerinin Dokunulmazlıkları, 1. Baskı, Ankara, Kırılgaç Yayınları, 2004, s. 12.
- ⁶⁸ Anayasa Mahkemesi bir kararında, yasama dokunulmazlığının Anayasa'nın 10. maddesinde düzenlenen eşitlik ilkesine aykırılık teşkil edip etmediğine dair değerlendirmesinde şöyle demektedir: “Anayasa'nın 10. maddesinin öngördüğü eşitlik ilkesinin zedelenmesi, parti üyelerinden yasama organı üyesi olanlarla olmayanların aynı durumda olmasına bağlıdır”. Bkz. E. 1986/13, K. 1987/12, T. 25.5.1987, AMKD., S. 23, s. 252; TBMM Tutanak Dergisi, C. 54, B. 75-79, Y. Yılı. 3, D. 19, T. 2.3.1994, s. 228 vd.; TBMM Tutanak Dergisi, C. 57, B. 86-89, Y. Yılı. 3, D. 19, T. 7.4.1994, s. 125 vd.

- ARSLAN, Çetin, “Yasama Dokunulmazlığının Zamanaşımına Etkisi”, AÜHFĐ., C.57, S. 1, s. 37.
- ARTUK, Mehmet Emin; GÖKCEN, Ahmet; YENİDÜNYA, A. Caner, 5237 sayılı Yeni TCK’na Göre Hazırlanmış Ceza Hukuku Genel Hükümler I, Yeniden Gözden Geçirilmiş 2. Bası, Ankara, Turhan Kitabevi, 2006.
- BEST, Richard, “Freedom of Speech in Parliament: Constitutional Safeguard or Sword of Oppression”, Victoria University Wellington Law Review, Vol. 24.
- BAMFORTH, Nicholas, “Judicial Review, Parliamentary Privilege, And The Parliamentary Commissioner For Standards”, (Case And Comment), The Cambridge Law Review, Vol. 57.
- BULTER, Des, “A Tort Of Invasion Of Privacy In Australia”, Melbourne University Law Review, Vol. 29.
- CENTEL, Nur; ZAFER, Hamide, Ceza Muhakemesi Hukuku, 3. Bası, İstanbul, Beta Basım Dağıtım A.Ş., 2005.
- CENTEL, Nur; ZAFER, Hamide; ÇAMKUT, Özlem, Türk Ceza Hukukuna Giriş, 3. Bası, İstanbul, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 2005.
- DAL, Kemal, Türk Esas Teşkilat Hukuku, 2. Baskı, Ankara, Basın-Yayın Yükseköğretim Kurulu Basımevi, 1986.
- DEMİRBAŞ, Timur, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 4. Baskı, Ankara Seçkin Yayıncılık San. ve Tic. A.Ş., 2006.
- DENDY, Mervyn, “Law of Delict”, Annual of Sa Law, 1992.
- DOMANIÇ, Hayri, “Yasama Dokunulmazlığının Tanımı, Tarihi, Kapsamı ve İstisnaları”, Yeni Türkiye, Y. 4, S. 23, 24.
- ERDOĞAN, Mustafa, Anayasa Hukukuna Giriş, Ankara, Liberte Yayınları, 2004.
- EREM, Faruk, Ümanist Doktrin Açısından Türk Ceza Hukuku, C. I. 10. Baskı, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, N. 335, Ankara, 1973.
- ERMAN, Sahir, “Hakaret- Karşılıklı Tahkir- Teşrii Masuniyetin Hukuki Mahiyeti ve Şumulü”, İÜHFĐ., C. XVII, S. 1-2.
- FEYZİOĞLU, Metin, “Yasama Dokunulmazlığı”, AÜHFĐ., C. 42, S. 1-4.
- GÖNENÇ, Levent: “Yasama Dokunulmazlığının Sınırı”,
“http://www.yasayananayasa.ankara.edu.tr/makanayor/docs/analiz/yas_dok_siniri.htm”, Erişim Tarihi: 28.11.2008.
- GÖZLER, Kemal, Türk Anayasa Hukuku Dersleri, 1. Baskı, Bursa, 2000.
- GÖZLER, Kemal, Türk Anayasa Hukuku, Birinci Baskı, Bursa, 2000.
- GÖZÜBÜYÜK, Abdullah Pulat, “Mebuslar ve Vekiller Hakkında Soruşturma ve Kovuşturma Usulü”, AD., Y. 45, S. 10.

- GÜNGÖR, Celalettin, 7 Mayıs ve Partileşme Sorunu, Ankara, Nurol Matbaası, 1992.
- İBA, Şeref, Anayasa ve Siyasal Kurumlar (100 Soruda), 1. Baskı, Ankara, Turhan Kitabevi, 2006.
- İBA, Şeref; BOZKURT, Rauf, 100 Soruda Parlamento Hukukuna Giriş, Gözden Geçirilmiş 2. Baskı, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 2004.
- KIRATLI, Metin, Parlamenter Muafiyetler, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No: 127-109, Ankara, Sevinç Matbaası, 1961.
- İÇEL, Kayıhan; DONAY, Süheyl, Karşılaştırmalı ve Uygulamalı Ceza Hukuku, 1. Kitap, Yeni Yasaya Göre Güncellenmiş 4. Bası, İstanbul, Beta Basım Yayın Dağıtım A.Ş., 2005.
- KUNTER, Nurullah, Suçun Kanuni Unsurları Nazariyesi, İstanbul, 1949.
- KUNTER, Nurullah; YENİSEY, Feridun; NUHOĞLU, Ayşe, Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku, Öndördüncü Bası, İstanbul, Arıkan Basım Yayın Dağıtım Ltd. Şti., 2006.
- LEOPOLD, Patricia M., "Parliamentary Privilege and the Broadcasting of Parliament", Legal Studies, Vol. 9, 1989.
- LINDELL, Geoffrey, "Parliamentary Inquires and Government Witness", Melbourne University Law Review, Vol. 20, 1995-1996.
- MEKKUNEL, Anita; KEYES, Mark, "Traffic Problems at the Intersection of Parliament Procedure and Constitutional Law", MCGILL Law Journal, Vol. 46, 2000-2001.
- MITCHELL, Andrew D., "Genocide Human Rights Implementation and The Relationship Between International and Domestic Law: Nulyarimma v Thompson", Melbourne University Law Review, Vol. 24.
- MALKOÇ, İsmail; GÜLER, Mahmut, Türk Ceza Kanunu Genel Hükümler I, Ankara, Adil Yayınevi, 1996.
- MALKOÇ, Şeref, "Temiz Toplum ve Yasama Dokunulmazlığı", Yeni Türkiye, Y. 3, S. 14.
- MERAL, Seha, Devletler Hukukuna Giriş, İkinci Cilt, Yeniden Gözden Geçirilmiş Dördüncü Bası, A.Ü. Basımevi, 1975.
- NEZİROĞLU, İrfan, Türk Parlamento Hukukunun Temel Kavramları, Ankara, Seçkin Yayınevi, 2008.
- OĞUZMAN, Kemal, "İsviçre ve Türkiye'de Medeni Kanun ve Borçlar Kanununda Şahsiyetin Hukuka Aykırı Tecavüze Karşı Korunması ve Özellikle Manevi Tazminat Bakımından Yapılan Değişiklikler", Halûk TANDOĞAN Armağanı, Ankara, 1990.

- OLGAÇ, Senai, Kazaî ve İlmî İctihatlarla Türk Borçlar Kanunu Şerhi, C. I, Ankara, Olguç Matbaası, 1976.
- ÖZBUDUN, Ergun, Türk Anayasa Hukuku, Gözden Geçirilmiş 9. Baskı, Ankara, Yetkin Yayınları, 2008.
- ÖZCAN, Hüseyin, Yasama Bağışlıkları, Ankara, Seçkin Yayınevi, 2006.
- ÖZEK, Çetin, "Mutlak Yasama Dokunulmazlığı Sınırlanabilir mi?", İHFM., C. XXXI, S. 1-4, 1966.
- ÖZER, Attila, Anayasa Hukuku, Geliştirilmiş 2. Bası, Ankara, Turhan Kitabevi, 2005.
- ÖZGENÇ, İzzet, Türk Ceza Kanunu Gazi Şerhi (Genel Hükümler), Ankara Ceza İnfaz Kurumu Matbaası, 3. Baskı, 2006.
- ÖZGENÇ, İzzet, Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, 1. Baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık San. ve Tic. A.Ş., 2006.
- ÖZTÜRK, Bahri; ERDEM, Mustafa R., Ceza Hukuku, 4. Bası, Ankara, Turhan Kitabevi, 2005.
- PEARCE, D. C., "The Privileges Committees of the Australian Parliament", Federal Law Review, Vol. 6, 1974-1975.
- RAY, Laura Krugman, "Discipline Through Delegation: Solving The Problem of Congressional Housecleaning", University of Pittsburgh Law Review, Vol. 55.
- SABUNCU, Yavuz, Anayasaya Giriş, Yenilenmiş 11. Bası, Ankara, İmaj Yayıncılık, 2005.
- SAVAŞ, Vural; MOLLAMAHMUTOĞLU, Sadık, Türk Ceza Kanununun Yorumu, C. II, 3. Baskı, Ankara 1999.
- SEVİNÇ, Murat, Türkiye'de Milletvekillerinin Dokunulmazlıkları, 1. Baskı, Ankara, Kırangıç Yayınları, 2004.
- SEVİNÇ, Murat, "22. Yasama Dönemi'nin (2002-2007) Ardından, Yasama Bağışlıkları Konusu", AÜSBFD, C.3, S.62.
- SİLVER, Richard V., "A Common- Law Privilege For State Legislators In Federal Criminal Prosecutions", St. John's Law Review, Vol. 54.
- SOYASLAN, Doğan, Ceza Hukuku Genel Hükümler, Ankara, Yetkin Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 1998.
- SOYASLAN, Doğan, Ceza Muhakemesi Hukuku, Güncelleştirilmiş 2. Baskı, Ankara, Yetkin Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 2006
- SUNGUR, Halis, Anayasayı İhlal Suçları ve TCK. 146'ncı Maddesi Hükümleri, İstanbul Matbaası, 1961.

- TANÖR, Bülent; YÜZBAŞIOĞLU, Necmi, 1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku, 2. Baskı, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2001.
- TEZİÇ, Erdoğan, Anayasa Hukuku, 9. Baskı, İstanbul, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 2003.
- TOROSLU, Nevzat, Ceza Hukuku Genel Kısım, 8. Baskı, Ankara, Savaş Yayınevi, 2008.
- TOSUN, Öztekin, Suç Hukuku Dersleri, İstanbul Üniversitesi Yayınları, No.1255, 1967.
- TUNÇ, Hasan; BİLİR, Faruk, Anayasa Hukuku, Ankara, Gazi Kitabevi, 2005.
- TÜLEN, Hikmet, “Yasama Sorumsuzluğunun Mutlaklığı Üzerine Düşünceler”, Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi, C. III, S. 1, Y. 1999.
- TÜZEL, Sadık, Anayasa Hukuku, Ege Üniversitesi İktisadi ve Ticari Bilimler Fakültesi Yayınları, N. 64-4, İzmir, 1969.
- ÜNAL, Şeref, “Yasama Dokunulmazlığı”, Adalet Dergisi, Y. 78, S. 6, s. 7-17.
- WALLACE, Don; ANSAY, Tuğrul: Introduction to Turkish Law, Fifth Edition, Ankara, Turhan Kitabevi, 2005.
- YALÇIN, Türkân, “Yasama Sorumsuzluğu”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S. 2.
- YAYLA, Yıldızhan, Anayasa Hukuku Ders Notları, Gözden Geçirilmiş ve Yenilenmiş 2. Baskı, İstanbul, Filiz Kitabevi, 1986.
- YURTCAN, Erdener, Ceza Yargılaması Hukuku, 10. Bası, A.Ş, İstanbul, Kazancı Kitap Tic., 2004.